DOI: [10.32702/2307-2156-2021.3.34](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.3.34)

УДК 323.2:614.2

*М. В. Макаренко,
к. мед. н., директор клініки ММ-дентал,
здобувач наукового ступеня доктора наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0001-8677-8670*

ПОГЛИБЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ГРОМАДЯН ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ЕПІДЕМІЧНИХ ЗАГРОЗ

*M. Makarenko,
PhD in Medical Sciences,
Director of MM-Dental Clinic, Candidate for the degree of Doctor of Science,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

DEEPENING THE MEDICAL COMPETENCE OF CITIZENS AS A CONDITION FOR ENSURING THEIR READINESS FOR EPIDEMIC THREATS

Стаття присвячена дослідженню особливостей реалізації державної політики щодо поглиблення медичної компетентності громадян в умовах епідемічних загроз та визначення її актуальних напрямів з урахуванням світових тенденцій. З'ясовано, що показники, пов'язані зі здоров'ям, за останні роки покращилися, в т. ч. і за рахунок розвитку медичної грамотності населення. Існуючі дослідження доводять, що медична компетентність населення є одним з економічно ефективних підходів щодо подолання певних проблем у сфері охорони здоров'я та досягнення ключових цілей сталого розвитку. Медична компетентність населення формується на основі теоретичних та практичних знань, критичного мислення, декларативних та процедурних знань та навичок судження. Доведено, що завданням держави є забезпечення формування та впровадження політики підвищення медичної компетентності населення, належне фінансування напрямів такої діяльності, організація спеціалізованих заходів та проектів. Визначено, що державна політика у сфері поглиблення медичних компетенцій населення спирається на визначені цілі, вимоги, наявні ресурси, галузеву специфіку та розроблені стратегічні документи. Визначено мету державної політики у сфері підвищення медичної обізнаності населення в Україні, її завдання, інструментарій та напрями реалізації. З'ясовано, що процес реалізації державної політики має формуватися на державному, регіональному та місцевому рівнях і передбачати гармонізацію окремих секторальних цілей, ресурсів та обґрунтування шляхів подальшого підвищення медичної компетентності населення.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the implementation of the state policy on deepening the medical competence of citizens in the conditions of epidemic threats and determination of its actual directions taking into account the world tendencies. It has been found that health indicators have improved in recent years, including through the development of

medical literacy. Existing research shows that medical competence of the population is one of the most cost-effective approaches to overcoming certain health problems and achieving key goals of sustainable development.

Medical competence of the population is formed on the basis of theoretical and practical knowledge, critical thinking, declarative and procedural knowledge and judgment skills. It is proved that the task of the state is to ensure the formation and implementation of policies to improve medical competence of the population, proper funding for such activities, the organization of specialized activities and projects. It is determined that the state policy in the field of deepening medical competencies of the population is based on certain goals, requirements, available resources, industry specifics and developed strategic documents.

Medical competence of the population is formed on the basis of theoretical and practical knowledge, critical thinking, declarative and procedural knowledge and judgment skills. It is proved that the task of the state is to ensure the formation and implementation of policies to improve the medical competence of the population, proper funding for such activities, the organization of specialized activities and projects. It is determined that the state policy in the field of deepening medical competencies of the population is based on certain goals, requirements, available resources, industry specifics and developed strategic documents.

One of the most important challenges in society, which requires constant efforts, is to make progress in ensuring the health of the population. According to the level of functioning of the health care system, it is possible to determine the general state of development of the state and the performance of basic social functions. This was particularly evident in the aftermath of the coronavirus pandemic, which killed millions of people and demonstrated the low level of health care in many parts of the world. As for the domestic health care system, it lags far behind European countries in many indicators of functioning and efficiency, and faces significant threats and challenges related to overcoming the effects of the pandemic.

The purpose of the state policy in the field of raising medical awareness of the population in Ukraine, its tasks, tools and directions of implementation are determined.

Ключові слова: *медична компетентність громадян; державна політика; підвищення рівня здоров'я; сфера охорони здоров'я; епідемічні загрози.*

Key words: *medical competence of citizens; state policy; health improvement; health care; epidemic threats.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одна з найважливіших проблем у суспільстві, яка потребує постійних зусиль, це досягнення прогресу у забезпеченні здоров'я населення. За рівнем функціонування системи охорони здоров'я можливо визначити загальний стан розвитку держави та виконання основних соціальних функцій. Особливо чітко це відобразилося у наслідках пандемії коронавірусної хвороби, яка призвела до загибелі мільйонів людей та продемонструвала низький рівень медичної сфери багатьох країн світу. Щодо вітчизняної системи охорони здоров'я, то вона, маючи суттєве відставання від європейських країн за багатьма показниками функціонування та ефективності, стикнулася зі значними загрозами та викликами, пов'язаними з подоланнями впливу пандемії.

Досвід, отриманий в процесі усунення факторів ризику для здоров'я, діяльності медичної системи щодо попередження інфекційних та неінфекційних хвороб, доводить, що у глобалізованому, високотехнологічному світі обізнаність з питань здоров'я стає одним з основних елементів, а результативність запроваджуваних підходів до підвищення тривалості життя і боротьби з основними загрозами здоров'ю залежить від рівня освіченості, поінформованості як населення в цілому, так і уряду країни й фахівців, що опікуються громадським здоров'ям.

Низька медична обізнаність веде і до значних фінансових навантажень. Так, витрати через низький рівень медичної компетентності у Швейцарії та США склали 3-5 % бюджету медикосанітарної допомоги на рік. Додаткові витрати на людину, яка має невисокий рівень медичної обізнаності у порівнянні з особами з прийнятним її рівнем, становлять від 143 до 7798 дол США на рік [1]. З цієї причини Канада у 2009 р. втратила понад 8 млрд дол США [2].

Одним із пріоритетів розвитку сфери охорони здоров'я стає державна політика поглиблення медичної компетентності населення. А це передбачає дослідження питань, пов'язаних із формуванням та впровадженням державної політики – встановлення мети, визначення напрямів та інструментарію забезпечення розвитку медичної компетентності населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання, пов'язані з теорією та методологією пошуку шляхів підвищення медичної компетентності населення знаходяться у сфері наукових інтересів як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Так, П. Шульцем [3] визначено окремі підходи до розуміння медичної обізнаності. Л. Пааккарі та О. Пааккарі [4] досліджували медичну грамотність як результат шкільного навчання, визначивши необхідні його компоненти. А. Арінгазіна [5] розглядала національні особливості обізнаності у питаннях здоров'я. Праці Н. Рингач [6; 7] присвячені визначенню медичної та санітарної грамотності населення в світлі реалізації цілей сталого розвитку в Україні. Не применшуючи важливості наукових розробок вказаних вчених, необхідним залишається вивчення теоретичних підходів до формування та реалізації державної політики підвищення медичної грамотності населення в Україні.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації державної політики підвищення медичної компетентності населення в Україні в умовах епідемічних загроз та визначення її актуальних напрямів з урахуванням світових тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У період 2000-2016 рр. обнадійливий прогрес у досягненні окремих Цілей Сталого Розвитку, пов'язаних зі здоров'ям, привів до збільшення на 5,5 років середньої очікуваної тривалості життя в усьому світі (з 66,5 до 72 років). Згідно з оцінками, в 2016 р. число померлих від неінфекційних захворювань у всьому світі склало 41 млн чоловік, що становить 71% від загальної кількості померлих. У період 2000-2016 рр. ймовірність смерті від будь-якого з чотирьох основних неінфекційних захворювань у віці від 30 до 70 років знизилася в усьому світі на 18% [8]. Крім інших факторів, які сприяли покращенню показників, пов'язаних зі здоров'ям, слід відмітити і значне покращення медичної обізнаності населення.

Компетентність в питаннях здоров'я стосується здатності людини справлятися зі складними вимогами щодо зміцнення та підтримання здоров'я в сучасному суспільстві. Протягом останніх двох десятиліть цій концепції приділялося все більше уваги через її значну роль для здоров'я людини та суспільства, а також стійкості систем охорони здоров'я. Це стає важливим, враховуючи зростання витрат, пов'язаних з захворюваннями, необхідність індивіду бути більш відповідальним в управлінні власним здоров'ям. Недостатня медична обізнаність пов'язана з труднощами в розумінні інформації про здоров'я, обмеженими знаннями про захворювання та низькою прихильністю до лікування, наслідками чого є погане здоров'я, високий ризик смертності, неефективне використання системи охорони здоров'я, збільшення витрат тощо [9]. Наявні дані вказують на те, що медична грамотність є одним з найбільш багатообіцяючих і економічно ефективних підходів до подолання окремої проблематики у сфері охорони здоров'я [10].

Багато країн включили питання поглиблення медичної компетентності населення в якості ключового пріоритету національних політик та практик (США, Канада, Австралія, Європейський Союз, Китай). ВООЗ рекомендує підвищувати медичну грамотність громадян як інструмент для досягнення кількох ключових цілей, перерахованих в Цілях сталого розвитку [11].

У наукових дослідженнях виділяють знання як основу концепції медичної компетентності громадян. П. Шульц визначив медичну обізнаність як набір базової грамотності, декларативних та процедурних знань і навичок судження. Декларативні знання являють собою розуміння людьми фактичної інформації про здоров'я, в той час як процедурні знання представляють розуміння людьми правил, які визначають обґрунтований вибір і дії людей. У поєднанні вони дозволяють людям отримувати та використовувати інформацію в різних контекстах і управляти компетенцією при вирішенні різних завдань [3]. В іншому дослідженні [4] визначено медичну компетентність як набір теоретичних та практичних знань і критичного мислення, відповідних декларативних знань, процедурних знань і навичок судження. Дослідники виявили [12], що медична грамотність відбивається на здатності людей отримувати, розуміти й оцінювати знання про здоров'я.

Китайськими вченими було проведено оцінку зв'язку між медичною грамотністю й якістю життя та виявлено помірний ступінь кореляції компетентності з питань здоров'я та якості життя. У дослідженні ролі медичної грамотності в деяких містах Греції у пацієнтів із хронічними захворюваннями виявлено нижчий рівень медичної грамотності, ніж у здорових людей [13]. За результатами проведеного дослідження по вивченню обізнаності в питаннях здоров'я населення в 5 містах Казахстану зроблено наступні висновки: 2/3 респондентів вільно оперують інформацією у сфері здоров'я, третині опитаних складно отримувати, розуміти, оцінювати і застосовувати інформацію; рівень освіченості в питаннях здоров'я є проблематичним; вміння оперувати інформацією виражені практично однаково в кожній з категорій (лікування, профілактика, зміцнення здоров'я тощо) [5].

У досягненні цілі сталого розвитку «Міцне здоров'я і благополуччя» медична грамотність вбачається досить важливою, у цьому зв'язку особливою є роль сектору освіти, як інструменту впровадження у шкільні програми питання вивчення різних напрямів, пов'язаних зі здоров'ям [14]. Аналіз даних соціологічного дослідження, проведеного серед лікарів, доводить необхідність використання набутих знань і навичок у практичній діяльності. Переважною кількістю респондентів вказано на потребу

додакового навчання й отримання навичок і інструментів просвітньої роботи з пацієнтами та їхніми близькими [6].

Під державною політикою науковці розуміють засоби, які використовує держава для досягнення встановленої мети у певному секторі шляхом правових, економічних, адміністративних методів впливу та наявних у розпорядженні ресурсів [15, с. 122]. При розробці державної політики виділяють окремі етапи: встановлення головних цілей політики та пріоритетів, які випливають з довгострокових стратегічних напрямів і поточного діагностування; визначення умов реалізації політики; формулювання проміжних цілей; розроблення проблемних завдань та визначення їх послідовності для реалізації встановленої політики; діагностування та ідентифікація проблемних ситуацій [16].

Держава, враховуючи важливість для суспільства медичної компетентності, має забезпечити формування та впровадження політики підвищення її рівня серед населення, передбачивши належне фінансування, організацію спеціалізованих проектів, здійснювати координацію між секторами та відстежувати динамічні зміни цих показників. Необхідна спільна міжсекторальна діяльність, що є особливо важливим для досягнення Цілей сталого розвитку. Наприклад, затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних Цілей сталого розвитку можна визначити, як суттєвий крок по впровадженню політики підвищення санітарної та медичної грамотності населення [17]. В одному з розділів вказаного Національного плану заходів передбачена необхідність міжсекторальної взаємодії, що підвищує рівень обізнаності населення щодо профілактики неінфекційних захворювань (інформаційна політика, освітні матеріали, інформування пацієнтів, освітні програми та тренінги для фахівців) [6].

Поліпшення комунікаційних зв'язків з суспільством відіграє суттєву роль у протидії поширенню епідемічних вірусних захворювань [18]. Комунікація дозволяє здійснювати вплив на поведінку людини, медико-санітарна просвіта, підвищення медичної грамотності, промоція здоров'я, ризик-комунікація виступають ключовими чинниками реалізації нефармацевтичних заходів протидії поширення епідемій [6].

Пандемія COVID-19 посилила нагальну необхідність активізації державної політики щодо підвищення рівня медичної компетентності серед широких верств суспільства, оскільки населення повинно розуміти та швидко засвоювати пропоновані концепції охорони здоров'я, пов'язані з інфекцією, імунітетом для вироблення скоординованої відповіді для сповільнення поширення хвороби. Розуміння рівнів медичної обізнаності населення допомагає розробляти та оприлюднювати корисні й ефективні повідомлення щодо здоров'я населення під час масштабних спалахів.

Державна політика у сфері підвищення медичної компетентності спирається на визначені цілі, вимоги, наявні ресурси, галузеву специфіку та розроблені стратегічні документи. Реалізація державної політики відбувається за рахунок використання механізмів державного управління та регулювання. Метою державної політики у сфері підвищення медичної освіченості в Україні є забезпечення конституційних норм, законодавчих актів та спеціальних стандартів щодо формування, надання та широкого оприлюднення теоретичних і практичних знань та інформації про сферу здоров'я та її особливості; доведення до широкого загалу існуючих можливостей для попередження захворювань населення та зниження його рівня; проведення низки профілактичних заходів на робочих місцях щодо запобігання травматизму та норм безпеки праці; інформування про права, способи дій та обмеження для громадян у сфері охорони здоров'я; подання матеріалів щодо необхідних навичок та вмінь медичного характеру.

Удосконалювати державну політику у сфері підвищення медичної компетентності населення можуть (на основі розробки національної стратегії) спеціалізовані структури, які реалізують напрями профілактичної роботи на основі існуючих національних потреб. Важливим питанням постає у цьому зв'язку удосконалення інфраструктури даних, запровадження цифрових технологій для інтерактивної інформаційної та комунікативної роботи з зацікавленими сторонами та громадянами. Отриманню цікавого практичного досвіду та інновацій може посприяти посилення міжнародного співробітництва.

В якості інструментів державної політики пропонується широке поширення інформаційно-просвітницької роботи про здоров'я: висвітлення питань в засобах масової інформації, веб-сайтах, на офіційних сторінках медичних закладів, державних структур у цій галузі, соціальних мережах, розширений доступ фізичних осіб до спеціалізованих Інтернет-порталів для пацієнтів, доставка безкоштовної літератури, консультування та навчальні курси в громадах. Доцільним є використання керівних принципів та інструментів для полегшення роботи з пацієнтами (наприклад, професійне спілкування з пацієнтом).

Напрямами підвищення медичної компетентності населення слід визначити наступні:

- сприяння підтримці цифрової грамотності у галузі охорони здоров'я;
- розширення електронного урядування у сфері охорони здоров'я для підвищення якості даних, обміну, використання та поширення знань й інформації (довідники медичних даних; реєстри медичних послуг та їх постачальників; реєстр медичних працівників; система кодів діагнозів та процедур та ін.);
- впровадження основ медичної грамотності у якості навчальних дисциплін у загальноосвітніх закладах;
- розроблення спеціальних стратегій та концепцій медичної компетентності у системі охорони здоров'я;
- визначення потреб та контроль за виконанням передбачених заходів та визначення результатів дій у сфері формування медичної компетентності;

- заохочення навчання основам медичної грамотності у школі з метою можливості отримання медичної освіти якомога раніше;
- надання консультаційної допомоги та проведення навчання у місцевих громадах, на підприємствах, установах та організаціях;
- організація цільових кампаній з широким інформування про неї;
- проведення досліджень економічних витрат, пов'язаних із низьким рівнем здоров'я та економічною ефективністю впроваджених заходів;
- комунікації з зацікавленими сторонами та отримувачами послуг для визначення потреб громадян з метою покращеного цілеспрямованого надання інформаційних та просвітницьких послуг.

Нажаль, на сьогодні в Україні не створено необхідних інформаційних та комунікаційних платформ щодо формування медичних компетенцій як населення в цілому, так і цільових вікових груп. Цілком очевидно, що лише поєднання зусиль сфери освіти, охорони здоров'я, засобів масової інформації, державних підприємств медичного напрямку, громадських організацій, що діють в межах розроблених стратегічних національних планів дій, дозволять скоординовано підняти медичну компетентність населення на належний рівень.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, за результатами дослідження визначено, що задання державної політики щодо підвищення медичної компетентності населення є пріоритетним у системі розвитку сфери охорони здоров'я, що передбачає формування та впровадження політики, встановлення мети, напрямів та інструментарію забезпечення розвитку медичної освіченості населення.

Встановлено, що державна політика є стратегічними засобами та цілеспрямованими заходами, які реалізують уповноважені органи державної влади у сфері формування та розвитку медичної компетентності населення з метою своєчасної та комплексної зміни стану системи за рахунок прямих та опосередкованих методів впливу.

Визначено мету державної політики у сфері підвищення медичної обізнаності в Україні в умовах епідемічних загроз, її завдання, інструментарій та напрями реалізації. Державну політику підвищення медичної компетентності населення в Україні можна визначити як поєднану множину формування та реалізації цілей на основі розроблених стратегічних документів та здійснення заходів публічного управління та регулювання суб'єктами державної влади з метою модернізації підходів до забезпечення медичної компетентності за рахунок використання адміністративних, правових, організаційних та економічних механізмів публічного управління. Зазначений процес реалізації державної політики формується на державному, регіональному та місцевому рівнях і передбачає гармонізацію окремих секторальних цілей, ресурсів та обґрунтування шляхів подальшого підвищення рівня медичної компетентності населення.

Література.

1. Eichler K. et al. The costs of limited health literacy: a systematic review. *Intern. Journal of Public Health*. 2009. № 54. P. 313–324.
2. Health literacy. The solid facts / Ed. by I. Kickbusch, J. M. Pelikan, F. Apfel and A. D. Tsouros. WHO, 2013. 80 p.
3. Schulz P. J. The concept of health literacy. *Science / environment / health: Towards a Renewed Pedagogy for Science Education*. Springer Netherlands, 2012. P. 69–84.
4. Paakkari L., Paakkari O. Health literacy as a learning outcome in schools. *Health Education*. 2012. Vol. 112. № 2. P. 133–152.
5. Арингазина А. М. и др. Грамотность в вопросах здоровья в Казахстане: перспективы на будущее. *Вестник Казахского Национального медицинского университета*. 2018. № 3. С. 405–410.
6. Рингач Н.О. Грамотність з питань здоров'я і досягнення цілей сталого розвитку в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 2 (40). С. 71–88.
7. Рингач Н. О. Обізнаність населення щодо факторів ризику як аспект санітарної грамотності в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1. С. 41–52.
8. World health statistics 2020: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. Geneva: WHO, 2020. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332070/9789240005105-eng.pdf>.
9. Liu C. et al. What is the meaning of health literacy? A systematic review and qualitative synthesis. *Fam Med Com Health*. 2020. № 8. P. e000351. doi:10.1136/fmch-2020-000351.
10. Pleasant A. et al. Health literacy research and practice: a needed paradigm shift. *Health Commun*. 2015. № 30. P. 1176–1180.
11. World Health Organization, Programme TUND. Policy brief 4: health literacy. The 9th global conference on health promotion. Shanghai, China, 2017. P. 2–3.
12. Rowlands G. et al. Health literacy and the social determinants of health: a qualitative model from adult learners. *Health promotion international*. 2017. № 32(1). P. 130–138.
13. Zheng M. et al. The relationship between health literacy and quality of life: a systematic review and meta-analysis. *Health and quality of life outcomes*. 2018. № 16(1). P. 1–10.
14. Early years, family and education task group: report. European review of social determinants of health and the health divide in the WHO European Region. WHO. Copenhagen, 2013. 60 p. URL:

https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/236193/Early-years,-family-and-education-task-group-report.pdf.

15. Бакуменко В. Д. Державна політика. Енцикл. Держ. упр. : у 8 т./наук.-ред.колегія : Ю. В. Ковбасюк [та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т.4 : Галузеве управління. С. 122–123.

16. Публічне управління та адміністрування : словник-довідник. Руденко О. М., Шершньова О. В., Бакуменко В. Д. та ін.; за заг. ред. Н. В. Ткаленко. К.: Кондор, 2016. 178 с.

17. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.07.2018 р. № 530-р. Урядовий кур'єр. 2018. № 144.

18. Non-pharmaceutical public health measures for mitigating the risk and impact of epidemic and pandemic influenza. WHO, 2019. 119 p. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329439>.

References.

1. Eichler, K. (2009), "The costs of limited health literacy: a systematic review. Intern", Journal of Public Health, vol. 54, pp. 313-324.

2. Kickbusch, I. Pelikan, J.M. Apfel, F. and Tsouros, A.D. (2013), Health literacy. The solid facts, WHO, Geneva, Switzerland.

3. Schulz, P.J. (2012), "The concept of health literacy. Science / environment / health", Towards a Renewed Pedagogy for Science Education, Springer Netherlands, pp. 69-84.

4. Paakkari, L. and Paakkari, O. (2012), "Health literacy as a learning outcome in schools", Health Education, vol. 112, no. 2, pp. 133-152.

5. Arynzhazyna, A.M. (2018), "Health literacy in Kazakhstan: prospects for the future", Vestnyk Kazakhskoho Natsyonal'noho medytsynskoho unyversyteta, vol. 3, pp. 405-410.

6. Rynhach, N.O. (2020), "Health literacy and achieving the goals of sustainable development in Ukraine", Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 2 (40), pp. 71-88.

7. Rynhach, N.O. (2019), "Awareness of the population about risk factors as an aspect of sanitary literacy in Ukraine", Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 1, pp. 41-52.

8. WHO (2020), "World health statistics 2020: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals", available at: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332070/9789240005105-eng.pdf> (Accessed 10 March 2021).

9. Liu, C. (2020), "What is the meaning of health literacy? A systematic review and qualitative synthesis", Fam Med Com Health, vol. 8, p. e000351. doi:10.1136/fmch-2020-000351.

10. Pleasant, A. (2015), "Health literacy research and practice: a needed paradigm shift", Health Commun, vol. 30, pp. 1176-1180.

11. World Health Organization (2017), Programme TUND. Policy brief 4: health literacy, The 9th global conference on health promotion, Shanghai, China, pp. 2-3.

12. Rowlands, G. (2017), "Health literacy and the social determinants of health: a qualitative model from adult learners", Health promotion international, vol. 32 (1), pp. 130-138.

13. Zheng, M. (2018), "The relationship between health literacy and quality of life: a systematic review and meta-analysis", Health and quality of life outcomes, vol. 16 (1), pp. 1-10.

14. WHO (2013), "Early years, family and education task group: report. European review of social determinants of health and the health divide in the WHO European Region", available at: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/236193/Early-years,-family-and-education-task-group-report.pdf (Accessed 10 March 2021).

15. Bakumenko, V.D. (2011), Derzhavna polityka [Public policy], vol. 4, Haluzeve upravlinnia [Sectoral management], NADU, Kyiv, Ukraine, pp. 122-123.

16. Rudenko, O.M. Shershn'ova, O.V. and Bakumenko, V.D. (2016), Publichne upravlinnia ta administruvannia: slovnyk-dovidnyk [Public administration and administration: a dictionary], Kondor, Kyiv, Ukraine.

17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "On approval of the National Action Plan on Noncommunicable Diseases to Achieve Global Sustainable Development Goals", Uriadovyy kur'ier, vol. 144.

18. WHO (2019), "Non-pharmaceutical public health measures for mitigating the risk and impact of epidemic and pandemic influenza", available at: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329439> (Accessed 10 March 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021 р.